

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА

УДК 378:37.013.43

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15863542>

Принципи реалізації системи формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі

Ревенко Ірина Валеріївна

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-7848-1524>

Прийнято: 19.06.2025 | Опубліковано: 29.06.2025

***Анотація.** У статті висвітлено актуальність проблеми формування емпатійно-рефлексивної культури як невід'ємної складової професійної підготовки майбутніх учителів мистецької освітньої галузі, що зумовлено тенденціями гуманізації освіти та зростанням значущості особистісно орієнтованого підходу. **Метою** дослідження є теоретичне обґрунтування комплексу принципів, які забезпечують наукову цілісність, змістову наповненість і внутрішню узгодженість процесу формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі. У процесі дослідження застосовано **методи** теоретичного аналізу, узагальнення та систематизації теоретичних положень. **Результати.** Виявлено, що основою побудови системи принципів виступають педагогічні закони (соціальної обумовленості, виховуючого та розвивального характеру навчання, єдності теорії й практики, цілісності освітнього процесу тощо) та*

закономірності (взаємозв'язок зовнішніх впливів і внутрішньої активності, поетапність розвитку професійно важливих якостей, діяльнісна зумовленість розвитку особистості). Сформульовано дві групи принципів: загальні (особистісної спрямованості, гуманізації, інтегративності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, цілісності й системності) та специфічні (емоційно-ціннісного осмислення мистецтва, рефлексивної активності, діалогічності мистецько-педагогічної взаємодії, педагогічної підтримки емоційної сфери студентів, культурної рефлексії). Запропонована система принципів окреслює методологічне підґрунтя для розроблення ефективної моделі професійної підготовки вчителя мистецтва, зорієнтованої на гуманістичні цінності й розвиток емоційно-рефлексивної компетентності. **Висновки.** Здійснений аналіз підтверджує, що ефективне формування емпатійно-рефлексивної культури в майбутніх учителів мистецтва можливе за умови науково обґрунтованого підходу до вибору принципів освітньої взаємодії, побудованого на основі педагогічних законів і закономірностей. Визначені принципи можуть бути використані як концептуальна основа змісту, форм, методів і технологій підготовки майбутніх фахівців, а також як інструмент оцінювання результативності освітнього процесу. Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробленні практичних моделей реалізації означених принципів в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти.

Ключові слова: емпатія, рефлексія, професійна підготовка вчителя, педагогічні принципи, мистецька освіта.

Principles of implementing the system for forming the empathic-reflective culture of future teachers in the arts education field

Iryna Revenko

Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Doctoral Student in the Department of Education and Innovative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-7848-1524>

Abstract. *The article highlights the relevance of the problem of forming an empathic-reflexive culture as an integral part of the professional training of future teachers in the arts education field, which is due to the trends of humanisation of education and the growing importance of a personality-oriented approach. The objective of the research is to theoretically substantiate a complex of principles that ensure scientific integrity, content and internal consistency of the process of forming empathic-reflective culture of future teachers of art education. In the course of the research, the methods of theoretical analysis, generalisation and systematisation of theoretical provisions were applied..* **Results.** *It has been found that the basis for building a system of principles is pedagogical laws (social conditioning, educational and developmental nature of learning, unity of theory and practice, integrity of the educational process, etc.) and regularities (interconnection of external influences and internal activity, stages of development of professionally important qualities, activity-based determination of personality development). Two groups of principles are formulated: general (personal orientation, humanisation, integrative, subject-subject interaction, integrity and systemicity) and specific (emotional and value-based understanding of art, reflective activity, dialogical art-pedagogical interaction, pedagogical support of students' emotional sphere, cultural reflection). The proposed system of principles outlines the methodological basis for the*

development of an effective model of professional training of art teachers focused on humanistic values and the development of emotional and reflective competence.

Conclusions. *The analysis confirms that the effective forming of empathic-reflective culture of future art teachers is possible with a scientifically based approach to the choice of principles of educational interaction, built on the basis of pedagogical laws and regularities. The identified principles can be used as a conceptual basis for the content, forms, methods and technologies of training future specialists, as well as a tool for evaluating the effectiveness of the educational process. Prospects for further research are seen in the development of practical models for the implementation of these principles in the educational process of pedagogical institutions of higher education.*

Keywords: *empathy, reflection, teacher training, pedagogical principles, art education.*

Постановка проблеми. В умовах гуманістичного вектору розвитку сучасної освіти та пріоритету особистісно орієнтованого навчання, зростає потреба в цілеспрямованому формуванні в майбутніх учителів ключових компетентностей ХХІ століття – комунікативної, емоційно-етичної, соціальної, рефлексивної, педагогічного партнерства, що є основою для ефективної професійної діяльності в нових освітніх реаліях. Особливої значущості набуває емпатійно-рефлексивна культура вчителя як інтегративна професійна якість, що поєднує здатність до глибокого розуміння емоційно-психологічного стану учасників освітнього процесу і рефлексивного осмислення власної професійної діяльності. У контексті професійної підготовки майбутніх учителів мистецької освітньої галузі, педагогічна діяльність яких передбачає вплив на емоційну сферу учнів засобами мистецтва як особливої форми емоційно-ціннісного пізнання світу, формування емпатійно-рефлексивної культури постає як важлива умова їхньої професійної

самореалізації. Емоційна природа художньої комунікації, здатність художнього образу викликати глибокі внутрішні переживання та сприяти розвитку емоційної чутливості зумовлюють потребу в наявності в педагога високого рівня емпатії та здатності до рефлексивного осмислення впливу власних дій на особистість учня.

Формування в майбутніх учителів емпатійно-рефлексивної культури не може відбуватись стихійно чи фрагментарно – цей процес потребує цілісного, системного підходу. Відтак визначення принципів реалізації такої системи постає не лише як науково-методологічна необхідність, а й як умова ефективної організації професійної підготовки майбутніх учителів. Чітко окреслені принципи забезпечують методологічне підґрунтя для конструювання змісту, відбору форм і методів, а також для оцінювання результатів педагогічного впливу, спрямованого на розвиток емпатійно-рефлексивної культури майбутнього вчителя.

У педагогічній науці принципи виступають концептуальними засадами, що забезпечують цілісність, внутрішню логіку й ефективність освітнього процесу. Вони відображають як загальнонаукові підходи, так і специфіку предмета педагогічного впливу, а також забезпечують методологічну узгодженість між метою, змістом, формами й методами навчання та виховання. Саме через систему принципів реалізуються фундаментальні закономірності освітнього процесу, забезпечується зв'язок між теорією та педагогічною практикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми формування емпатійно-рефлексивної культури майбутнього вчителя знаходять широке висвітлення в сучасній педагогічній та психологічній науці. Питання розвитку емпатії в контексті професійної підготовки педагогів досліджувалися в роботах О. Гудзь [1], П. Магди [2], М. Заміщак [3], І. Сухопарі [4], О. Кулешової, О. Росоловича [5], в яких висвітлено методи

розвитку художньої емпатії, емоційної чутливості, вплив музики на емоційну сферу, а також специфіку проявів емпатії в умовах соціокультурних викликів, зокрема війни. Дослідники розглядають емпатію як ключову складову емоційної компетентності, що визначає ефективність педагогічної взаємодії.

Наукові студії Лі Юаньці, О. Попової [6], К. Сакалюк [7], О. Шурин [8], І. Кузнецової [9] присвячені педагогічним умовам і чинникам формування емпатійної культури здобувачів освіти, що дозволяє трактувати емпатію не лише як психологічний механізм, а як професійну якість, яка потребує цілеспрямованого формування. Л. Журавльова та М. Шпак [10] аналізують емпатію як механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. У центрі уваги дослідниць — взаємозв'язок між емоційною чутливістю, розумінням емоцій інших та здатністю будувати продуктивні комунікативні стосунки.

Окремий напрям досліджень становить вивчення рефлексії та формування рефлексивної культури майбутнього вчителя, де рефлексія розглядається як необхідна умова саморозвитку, самовдосконалення та критичного осмислення власного професійного досвіду. Так, С. Кравчук [11] розглядає рефлексивну культуру як передумову впровадження освітніх реформ, підкреслюючи її значення для саморозвитку педагогів. К. Павелків [12] аналізує сучасні теоретичні підходи до формування рефлексивної культури майбутнього вчителя. Г. Дегтяр [13] наголошує на важливості рефлексії як умови професійного самовдосконалення студентів педагогічних університетів. У зарубіжній практиці А. Marathe та А. Sen [14] інтерпретують емпатійну рефлексію як емоційно забарвлений процес самопізнання, що поєднує глибоку емоційну залученість з когнітивним аналізом досвіду.

У площині вивчення емоційної культури вчителя слід виділити праці О. Федій [15], яка розглядає розвиток критичного мислення і рефлексії як компонентів емоційної культури педагога. Н. Казьмірчук і М. Яковишина [16]

звертають увагу на значення емпатії, емоційної регуляції та педагогічного такту як умов конструктивної взаємодії між учителем і учнем.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри визнання в науковому середовищі значущості розвитку емпатії та рефлексії в процесі професійної підготовки педагогів, формування емпатійно-рефлексивної культури майбутнього вчителя як цілісного інтегративного феномена досі не набуло належного теоретико-методологічного обґрунтування. Зокрема, недостатньо опрацьованим залишається питання визначення принципів реалізації системи формування такої культури в майбутніх учителів мистецької освітньої галузі. Відсутність системного підходу до конструювання цього процесу визначає наукову новизну проблеми та зумовлює її актуальність для сучасної педагогічної теорії й практики.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне обґрунтування та змістовий аналіз принципів реалізації системи формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі як важливого напрямку їхньої професійної підготовки, що відповідає сучасним тенденціям гуманізації освітнього процесу.

Зазначена мета визначає необхідність вирішення таких наукових завдань: з'ясувати педагогічні закономірності, що лежать в основі побудови системи формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх училів мистецької освітньої галузі; виокремити принципи, які забезпечують цілісність, результативність і внутрішню узгодженість процесу формування емпатійно-рефлексивної культури у професійній підготовці майбутніх учителів мистецтва; розкрити роль принципів як методологічної основи для організації змісту, технологій і форм професійної освіти у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Принципи реалізації системи формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі ґрунтуються на об'єктивних педагогічних законах

і закономірностях, які визначають внутрішню логіку та динаміку освітнього процесу. Поняття «принцип» (лат. *principium* – начало, основа) визначається як «першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки» [17, с. 519]. У дослідженні П. Сікорського представлено пояснення взаємозв'язку між педагогічним законом і педагогічною закономірністю. За визначенням ученого, педагогічний закон являє собою «співвідношення між основними компонентами освітнього процесу: цілями і завданнями, змістом і методами навчання, його формами і засобами, а також результатами навчання, яке встановлює між ними загальні, істотні та стійкі взаємозв'язки і є об'єктивним, тобто незалежним від свідомості і волі суб'єктів навчання», натомість педагогічна закономірність – «це таке співвідношення між окремими компонентами освітнього процесу: цілями і завданнями, змістом і методами навчання, його формами і засобами, а також результатами навчання, яке встановлює між окремими з них істотні і стійкі взаємозв'язки і проявляється в конкретних умовах, тобто воно не є загальним» [18, с. 86]. Отже, педагогічні закони, як найзагальніші, стійкі й універсальні зв'язки між явищами навчання, виховання й розвитку, слугують методологічним фундаментом для виокремлення дидактичних, виховних та організаційних принципів. Закономірності, у свою чергу, конкретизують прояв цих законів у певних умовах і вказують на типові залежності між змістом, формами, методами й результатами педагогічної взаємодії. Таким чином, принципи не є довільно сформульованими положеннями, а виступають узагальненням педагогічної практики, теоретично осмисленим через призму об'єктивно діючих законів розвитку особистості та її професійного становлення в контексті освіти.

Як закономірний процес, формування в майбутніх учителів емпатійно-рефлексивної культури передбачає врахування основних педагогічних законів, що визначають його внутрішню логіку та розвиток [19]:

1. Закон соціальної обумовленості мети, змісту, форм та методів навчання – відображає об'єктивну залежність усіх компонентів освітньої діяльності від суспільного запиту й соціального контексту. Він передбачає трансформацію соціального замовлення в педагогічні цілі, зміст і засоби формування ключових особистісних і професійних якостей педагога.

2. Закон виховуючого та розвивального характеру навчання – окреслює взаємозв'язок між засвоєнням знань, опануванням способів діяльності та всебічним розвитком особистості, акцентуючи інтеграцію когнітивного, емоційного й ціннісного компонентів.

3. Закон цілісності та єдності педагогічного процесу – ґрунтується на взаємозв'язку всіх його структурних компонентів (когнітивного, емоційного, мотиваційного, діяльнісного), що утворюють гармонійно інтегровану систему й зумовлюють результативність професійної підготовки.

4. Закон взаємозв'язку теорії та практики у навчанні передбачає безперервну інтеграцію теоретичних знань і практичного досвіду, що забезпечує цілісне засвоєння навчального матеріалу, розвиток рефлексивного мислення та професійної самосвідомості.

5. Закон взаємообумовленості індивідуальних і колективних форм організації освітньої діяльності визначає необхідність поєднання особистісно орієнтованого підходу з організацією колективної взаємодії, що сприяє розвитку соціальної чутливості, емпатії та здатності до педагогічного партнерства.

На відміну від законів, педагогічні закономірності менш загальні, але вони відображають типові тенденції та залежності, що впливають на динаміку розвитку особистості. Проблемі виявлення та класифікації педагогічних закономірностей присвячені дослідження В. Галузинського, М. Євтуха [19], С. Гончаренка [20], Н. Мойсенюк [21], П. Сікорського [18] та інших учених. На основі аналізу та узагальнення теоретичних положень, представлених у

наукових праць указаних авторів, визначаємо такі закономірності реалізації системи формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі:

- взаємозв'язок зовнішніх впливів і внутрішньої активності суб'єкта;
- поетапність розвитку професійно значущих якостей;
- відповідність змісту освіти рівню розвитку особистості.
- розвиток особистості через діяльність.

Принципи визначають способи реалізації педагогічних законів і закономірностей, окреслюючи змістовні орієнтири, засоби, нормативно-організаційні основи та методичні підходи до побудови навчально-виховного процесу відповідно до визначених цілей освіти [21, с. 229]. Урахування педагогічних законів і закономірностей, що визначають внутрішню логіку формування особистісно-професійних якостей майбутнього вчителя, дає змогу сформулювати принципи, які забезпечують цілісність, наукову обґрунтованість і ефективність процесу формування емпатійно-рефлексивної культури. Відповідно до методологічних засад дослідження, ми визначили загальні та специфічні принципи формування емпатійно-рефлексивної культури майбутнього вчителя мистецької освітньої галузі. До загальних принципів ми віднесли такі: принцип особистісної спрямованості професійної підготовки; принцип гуманізації освіти; принцип інтегративності; принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії; принцип цілісності й системності. Групу специфічних принципів складають: принцип емоційно-ціннісного осмислення мистецтва; принцип рефлексивної активності; принцип діалогічності в мистецько-педагогічній взаємодії; принцип педагогічної підтримки розвитку емоційної сфери здобувача освіти; принцип культурної рефлексії.

Принцип особистісної спрямованості професійної підготовки передбачає пріоритетне орієнтування освітнього процесу на розвиток особистості майбутнього вчителя як суб'єкта самотворення, здатного до

глибокого емоційного співпереживання, морального вибору й свідомого рефлексивного аналізу власної діяльності. У центрі такого підходу перебуває визнання внутрішнього потенціалу особистості, її здатності до саморозвитку, самопізнання та самореалізації. Формування емпатійно-рефлексивної культури передбачає індивідуалізацію педагогічної взаємодії, врахування особистісного досвіду здобувача освіти, його потреб, цінностей і схильностей. Такий підхід забезпечує розвиток стійких емпатійних якостей, емоційного інтелекту, рефлексивної готовності до усвідомленого педагогічного вибору та відповідальної професійної поведінки.

Принцип гуманізації освіти реалізує ідеї людиноцентризму як методологічної основи сучасної педагогіки, відповідно до якої освітній процес спрямований на розвиток особистості у всій повноті її психоемоційного, інтелектуального та морального потенціалу. Цей принцип акцентує на цінностях діалогу, взаємної поваги, педагогічного партнерства, співтворчості та емпатійного розуміння. Особлива увага приділяється створенню гуманного, психологічно безпечного освітнього середовища, що сприяє самовираженню, відкритості, внутрішній свободі й довірі між учасниками освітнього процесу. У цьому контексті гуманізація освіти постає не лише як загальна тенденція, а як обов'язкова умова формування в майбутніх педагогів емпатійної свідомості, ціннісного ставлення до іншої людини, здатності бачити в учневі не об'єкт виховного впливу, а особистість із власним світом переживань.

Принцип інтегративності вказує на потребу цілісного підходу до формування емпатійно-рефлексивної культури як складного феномену, що включає когнітивні знання, емоційні переживання, моральні орієнтири та рефлексивні механізми. Його реалізація забезпечується через змістову інтеграцію психолого-педагогічних, культурологічних, мистецьких, філософських знань у єдину систему професійної підготовки. Освітній процес має сприяти гармонійному поєднанню емоційного сприйняття з аналітичним

осмисленням, що особливо важливо для вчителя мистецької освітньої галузі, діяльність якого передбачає синтез емоційної чутливості, естетичного судження та педагогічної рефлексії. Інтегративність сприяє формуванню цілісного світогляду, де емпатія і рефлексія взаємодіють як взаємозалежні механізми педагогічної майстерності.

Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії ґрунтується на концептуальному розумінні учасників освітнього процесу як рівноправних, активних і самостійних суб'єктів педагогічної комунікації. На відміну від авторитарної моделі взаємодії, де педагог виступає єдиним джерелом знання та впливу, цей принцип передбачає взаємоповагу, відкритість до співпраці, взаєморозуміння і довіру. Такий тип взаємодії створює сприятливе середовище для розвитку вчителів здатності до емпатії, прийняття іншого, визнання його досвіду й права на самовираження. Розкриття педагогічного потенціалу мистецтва в умовах суб'єкт-суб'єктної комунікації дозволяє забезпечити глибший рівень емоційного контакту, педагогічного такту й моральної відповідальності.

Принцип цілісності й системності передбачає осмислення формування емпатійно-рефлексивної культури як комплексного й динамічного процесу, що охоплює усі елементи освітньої взаємодії – цілі, зміст, методи, форми, засоби та результати навчання. Системність означає наявність внутрішньої логіки, структурної впорядкованості й взаємозалежності компонентів освітнього процесу, в якому формуються емоційно-ціннісні та рефлексивні компетентності. Цілісність забезпечує інтеграцію особистісного розвитку студента з його професійною підготовкою, де емпатія й рефлексія не розглядаються ізольовано, а як наскрізні компоненти всієї освітньої моделі. Урахування цього принципу дозволяє реалізувати формування емпатійно-рефлексивної культури не як сукупність розрізнених впливів, а як системно організований процес, що має цільову спрямованість, етапність і результативність.

Урахування специфіки предметно-професійної діяльності, пов'язаної з використанням мистецтва як засобу педагогічного впливу визначає необхідність виокремлення специфічних принципів, які конкретизують загальні положення з урахуванням емоційної природи мистецької комунікації, значущості художнього образу як інструменту розвитку емпатії та рефлексії, а також особливостей професійної взаємодії педагога з учнями у сфері мистецької освіти.

Принцип емоційно-ціннісного осмислення мистецтва ґрунтується на визнанні мистецтва як багатовимірного феномена, здатного впливати не лише на естетичне сприйняття, а й на емоційно-ціннісну сферу особистості. У межах цього принципу художній образ розглядається як джерело глибоких духовних, моральних і соціокультурних змістів, здатних викликати емоційний відгук, співпереживання, моральну рефлексію. Акцент переноситься на розвиток уміння майбутнього вчителя бачити в мистецтві не лише форму, а й зміст, здатний трансформувати внутрішній світ особистості. Це сприяє формуванню емоційної чутливості, розвитку здатності до ідентифікації почуттів, що є важливою передумовою становлення емпатійних установок у педагогічній діяльності.

Принцип рефлексивної активності передбачає постійне залучення майбутнього вчителя до самоспостереження, аналізу власних емоцій, вчинків, ставлень, а також до оцінювання впливу мистецтва як засобу емоційного й духовного розвитку. Рефлексія трактується не лише як інтелектуальна, а й як емоційно забарвлена діяльність, що забезпечує усвідомлення педагогом свого внутрішнього світу, професійної позиції, результативності взаємодії з учнями. У цьому контексті рефлексивна активність постає як ключовий механізм інтеграції досвіду, морального саморозвитку та емоційного зростання, що досягається шляхом систематичного включення рефлексивних практик

(щоденників спостережень, самоаналізу уроків, групової рефлексії) на всіх етапах професійної підготовки.

Принцип діалогічності в мистецько-педагогічній взаємодії передбачає акцентує на важливості формування у майбутнього педагога здатності до конструктивного діалогу через художні засоби. Мистецтво розглядається як форма діалогічного пізнання іншого, що вимагає відкритості, чутливості, взаємоповаги. Образно-емоційне співпереживання стає базовою умовою художньої комунікації, яка трансформується у педагогічну взаємодію. Дотримання цього принципу сприяє розвитку комунікативної компетентності, вмінню чути й розуміти позицію іншого, що є необхідним для ефективного емпатійного контакту між учителем і учнем у мистецькій освітній діяльності.

Принцип педагогічної підтримки розвитку емоційної сфери здобувача освіти передбачає активну участь педагога у створенні безпечного емоційного середовища, яке сприяє особистісному розкриттю та емоційно-ціннісному зростанню учнів. Майбутній учитель має бути здатним ідентифікувати, розуміти та враховувати емоційні стани вихованців, спрямовувати освітній процес на розвиток емоційного інтелекту, навичок емоційної регуляції, співпереживання. Застосування мистецьких засобів – музики, візуального мистецтва, театральної гри – як інструментів розвитку емоційної компетентності підсилює ефективність педагогічної взаємодії, формуючи відповідальне ставлення вчителя до емоційного благополуччя кожного учня..

Принцип культурної рефлексії орієнтує освітній процес на осмислення мистецтва як джерела історичної пам'яті, духовного досвіду людства, ціннісних орієнтирів. Він передбачає розвиток у майбутніх педагогів здатності не лише сприймати, а й рефлексувати над культурними смислами мистецьких творів, актуалізувати їх у контексті сучасних соціокультурних викликів. Культурна рефлексія стимулює формування відповідального ставлення до культурної спадщини, вміння інтегрувати естетичні, моральні, гуманістичні

цінності в педагогічну практику, що є передумовою цілісного професійного світогляду вчителя мистецтва.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі є важливою складовою їхньої професійної підготовки в умовах гуманізації освіти, зростання ролі емоційно-ціннісних орієнтирів та посилення уваги до внутрішнього світу особистості учня. Емпатійно-рефлексивна культура розглядається як інтегративне особистісно-професійне утворення, що забезпечує ефективну педагогічну взаємодію, розвиток емоційної чутливості, здатність до розуміння інших учасників освітнього процесу й рефлексивного осмислення власної діяльності.

Визначено, що ключовою умовою ефективної реалізації процесу формування зазначеної культури є дотримання педагогічних законів і закономірностей, що відображають об'єктивні взаємозв'язки між компонентами освітнього процесу. На цій основі обґрунтовано систему принципів, які забезпечують методологічне підґрунтя для цілісного педагогічного впливу.

Сформульовано й систематизовано дві групи принципів: загальні – як універсальні положення, що визначають гуманістичну та особистісно орієнтовану спрямованість підготовки майбутнього вчителя (принципи особистісної спрямованості, гуманізації, інтегративності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, цілісності й системності); та специфічні – як такі, що враховують особливості мистецької освітньої галузі й емоційної природи художньої діяльності (принципи емоційно-ціннісного осмислення мистецтва, рефлексивної активності, діалогічності, педагогічної підтримки емоційної сфери учня, культурної рефлексії).

Зазначені принципи можуть слугувати концептуальною основою для побудови змісту, форм, методів і технологій формування емпатійно-

рефлексивної культури майбутніх учителів мистецтва, а також критерієм оцінки ефективності відповідного освітнього процесу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням структурно-функціональної моделі системи формування емпатійно-рефлексивної культури майбутніх учителів мистецької освітньої галузі та експериментальною перевіркою її результативності.

Список використаних джерел

1. Гудзь О. Методи розвитку художньої емпатії у майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. Вип. 4 (133). С. 71-78.
2. Магда П. М. Розвиток емпатії майбутніх учителів музичного мистецтва методом аналізу впливу музики на психіку людини. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Т. 2 (61). С. 74-78.
3. Заміщак М. І. Психологічні особливості формування емпатії в майбутніх педагогів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2023. Вип. 1. С. 62-66.
4. Сухопара І. Емоційна компетентність вчителя в контексті Нової української школи. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип. 1. С. 111-122.
5. Кулешова О. В., Росолович О. В. Особливості прояву емпатії в учителів в умовах війни. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2024. Вип. 1. С. 82-87.
6. Лі Юаньці, Попова О. В. Фактори впливу на формування емпатійної культури здобувачів вищої освіти. *Professional Art Education*. 2024. Vol. 5, № 1. P. 76-82.

7. Сакалюк О. П. Емпатійна культура майбутніх учителів початкових класів як передумова реалізації успішного навчання і виховання молодших школярів. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 8-9. С. 313-314.

8. Шурин О. І. Формування емпатійної культури майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2014. 20 с.

9. Кузнецова І. В. Педагогічні умови формування емпатійної культури студентів вищих медичних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2004. 205 с.

10. Журавльова Л. П., Шпак М. М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. Vol. III (25), Issue 49.

11. Кравчук С. Л. Розвиток рефлексивної культури здобувачів вищої педагогічної освіти як умова ефективного впровадження освітніх реформ. *Вісник педагогіки і психології*. К. : ІСПП НАПН України. 2021. Вип. 27. С. 74-79.

12. Павелків К. М. Формування рефлексивної культури майбутнього вчителя: сучасні теоретичні підходи. *Наука і освіта*. 2010. № 7. С. 188-191.

13. Дегтяр Г. О. Формування рефлексивної культури студентів педагогічних університетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2006. 19 с.

14. Marathe A., Sen A. Empathetic reflection: reflecting with emotion // *Reflective Practice*. 2021. Vol. 22, No. 4. P. 566-574.

15. Федій О. Розвиток критичного мислення і рефлексії як складових емоційної культури вчителя початкової школи. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Т. 12, № 6. С. 85-92.

16. Казьмірчук Н., Яковишина М. Вивчення емоційної культури майбутніх учителів початкових класів. *New Insertion : науковий журнал*. 2020. № 2. С. 41-48.
17. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. С. 519.
18. Сікорський П. Педагогічні закономірності та їх роль у новій початковій школі. *Український Педагогічний журнал*. 2022. (2), С. 84-94.
19. Галузинський В. М., Євтух М. Педагогіка: теорія та історія : [навч. посіб.]. К. : Вища школа, 1995. 237 с.
20. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи : сучасне тлумачення / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2012. – 192 с.
21. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. Київ : ВАТ «КДНК», 2001. 608 с.